

Det omsorgsviktede barnet – den krenkede voksne?

Kunnskap for en bedre verden

Lillestrøm, 14.02.2018

Professor Øyvind Kvello
NTNU, HSN & RBUP Øst & Sør

NTNU

Et betydelig omfang

- Beregninger gjort i USA viser at omsorgsvikt, mishandling og seksuelle overgrep mot barn ligger til grunn for cirka 45 % av psykiske lidelser blant barn og unge, og 32 % av psykiske lidelser som debuterer i voksen alder

• Ref: Green et al., 2010

2

NTNU

Noen nøkkeltall

- Oversikt i SSB viser at 6–7 % av norske barn og unge er knyttet til barnevernet
- En faglig debatt om hvor mange barn man tenker har behov for barnevernets tiltak og beskyttelse
- Det har over de siste 15 årene vært over en dobling av antall brukere i barnevernet

3

NTNU

(... forts.)

- Det er ikke så tydelige indikasjoner på at forekomsten av omsorgssvikt, mishandling eller seksuelle overgrep har økt så markant i dette tidsrommet som økning av brukere, så det handler mer om at folk tør å se og våger å melde bekymring
- Barnevernet har dreid seg fra primært et «velferdsbarnevern» mot å bli et tydeligere «risikobarnevern»

4

NTNU

(... forts.)

- Det ingen forutså...
 - Nå utgjør såkalte høykonflikt-familier omkring halvparten av bekymringsmeldinger til barneverntjenesten
 - Det er en tydelig økning i bekymringssaker knyttet til familievold
 - Trolig gjenspeiler ikke dette en reell økning i familier med voldsutøvelse, men en kombinasjon med at barnevernet/meldere har blitt flinkere til å oppdage dette og kanskje større åpenhet om det

5

NTNU

(... forts.)

- Det har vært hevdet at visse etnisiteter er mer utsatt for omsorgsovertakelse enn andre
 - Det gjelder Somalia, Afghanistan, en del tidligere Østblokk-land osv.
 - SSB sine oversikter og en sammenfattende rapport fra NTNU Samfunnsforskning 2017, viser at det er noe høyere for første generasjons innvandrere, ikke særlig høyere for andre generasjon innvandrere

6

NTNU

(... forts.)

- Det er skrevet og snakket en del om Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg og norsk barnevern
- En gjennomgang fra Statsadvokaten 10. desember 2017 viste et mer nyansert bilde enn det som har kommet fram i media

7

NTNU

(... forts.)

- Definisjon av mangelfull og skadelig barneomsorg varierer med land, etnisiteter og over tid

8

NTNU

Psykisk helse

- Mellom 60–70 % av barna i barnevernet har tydelige psykiske lidelser
 - Ref: Marthinsen et al., 2013
- Forekomsten i barne- og ungdomspopulasjonen viser at 8 % innfrir kriteriene for minst én psykisk lidelse (diagnose)
 - Ref: Heiervang et al., 2009; Wichstrøm et al., 2012
 - Det er lik forekomst på tvers av aldre
 - Det har vært stabilt over år
 - Dette er unikt i verdens-sammenheng
 - Det er psykiske vansker som har økt de siste 20 årene

9

NTNU

Barn av psykisk syke

- En dansk kartlegging viste at 2 % av nyfødte barn har en mor som er behandlingstrengende for sin psykiske lidelse
 - Ref: Torvik & Rognmo, 2011
- Folkehelseinstituttet (2011) har beregnet at i 2010 levde:
 - 410 000 norske barn (37 %) med én eller to foreldre med psykiske lidelser
 - 90 000 barn (8 %) hadde minst én forelder som misbrakte alkohol
 - Totalt hadde 450 000 barn (40 %) foreldre i én av eller i begge gruppene
 - Av disse barna hadde 290 000 (27 %) foreldre med psykiske lidelser eller et alkoholmisbruk som var så alvorlig at det hadde tydelige konsekvenser for familiefungeringen.
 - 135 000 barn (12 %) hadde foreldre med klart alvorlige psykiske lidelser og alkoholmisbruk

10

NTNU

(... forts.)

- Omsorgspersoner med angstlidelser synes i mindre grad å være skadelig for barnet enn depresjon hos omsorgsperson
 - Ref: Baram et al., 2012; Bigelow et al., 2010; Campbell et al., 2004; Choi, 2013; Cicchetti & Toth, 2009; Connell & Goodman, 2002; Daros et al., 2012; Davies & Cicchetti, 2014; Domes et al., 2009; Dyck et al., 2009; Elliot et al., 2014; Field, 2011; Flykt et al., 2010; Gil et al., 2011; Glasheen et al., 2013; Goodman et al., 2017; Granat et al., 2016; Hatzinikolaou & Murray, 2010; Jaffee & Poulton, 2006; Kujawa et al., 2014; Shaw et al., 2009; Korhonen et al., 2012; Murphy, 2006; Murray-Close & Ostrov, 2009; Page et al., 2010; Pearson et al., 2012; Preißler et al., 2010; Ranøyen et al., 2014; Stein et al., 2012; Weissman et al., 2015; Wendland et al., 2014; Wong et al., 2012; Yan & Dix, 2013

11

NTNU

(... forts.)

- Også mødres depresjon under svangerskap synes å øke risikoen for at barn på sikt utvikler psykiske vansker (men en god norsk studie for få år tilbake, viste at depresjon under svangerskapet ikke innebar en slik risiko: jf. Mor-barn-studien v/Folkehelseinstituttet)
 - Ref: Lahti et al., 2017
 - Forklaringer går i retning av mødres høye verdier på glucocorticoides og cytokiner og lave verdier av oxytocin
 - Ref: Christian et al., 2009; Palma-Gudiel et al., 2015; Raikonen et al., 2015; Reynolds et al., 2015; Shelton et al., 2015
 - Barn av deprimerte har selv ofte utviklet større kortisolutsøndring
 - Ref: Essex et al., 2002; Feldman et al., 2009; Halligan et al., 2004
- men aller størst er risikoen når mødre er deprimert etter fødsel og i sped- og småbarnsalderen

12

NTNU

(... forts.)

- Opplevelsen av ikke å lykkes med regulering av barnet, forverrer en del mødres depresjon, og når de får hjelp til å skape et bedre samspill med barnet sitt, får en del av dem reduksjon av symptomtrykket

• Ref.: Høivik et al., 2015

13 NTNU

(... forts.)

- Foruten depresjon synes spesielt personlighetsforstyrrelser omsorgspersoner å være uheldig for barns utvikling
- I særdeleshet gjelder dette emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse (borderline) og antisosial personlighetsforstyrrelse

• Ref.: Abela et al., 2005; Barnow et al., 2006; Crandell et al., 2003; Ehrensaft et al., 2003; Elliot et al., 2014; Herndon & Iacono, 2005; Lyons-Ruth et al., 2011; Lyons-Ruth et al., 2013a; 2013b; Macfie & Swan, 2009; McCloskey, 2001; Steele & Siever, 2010; Stepp et al., 2012

14 NTNU

(... forts.)

```

    graph LR
      A[Foreldres psykiske lidelser] --> B[OMSORGSUTØVELSEN]
      B --> C[Barns utvikling]
  
```

15 NTNU

Veldokumenterte, betydelige konsekvenser

- Omsorgssvikt, mishandling og seksuelle overgrep har betydelige konsekvenser for utvikling og fungering som varer ut voksenlivet
 - Ref: Dean et al., 2010; Gilbert et al., 2012; McLaughlin et al., 2012; Norman et al., 2012; Ranning et al., 2015; Ranning et al., 2016; Seidman et al., 2013; Varese et al., 2012
- Omsorgssvikt leder til forringet kognitiv utvikling med konsekvenser som varer ut voksenlivet
 - Ref: Geoffroy et al., 2016; Hedges et al., 2011; Nikulina & Widom, 2013; Noll et al., 2010; Pechtel et al., 2011; Romano et al., 2016

16

NTNU

De minste sine uttrykk av vansker

- Spedbarn har tre hovedkanaler å uttrykke seg via enten de har det godt eller vanskelig:
 - Å ta til seg føde / ernæring
 - Regulering av følelser
 - Søvn

17

NTNU

(... forts.)

- Hos spedbarn defineres reguleringsvansker som:
 - atferdsymptomer, slik som omfattende gråt, søvn- eller spisevansker
 - forstyrret forelder–barn-samspill
 - foreldre med psykiske lidelser
 - Ref: Maestro et al., 2014; Postert et al., 2012; Skovgaard, 2010
- Forekomsten av reguleringsvansker, søvn- og spisevansker hos sped- og småbarn viste seg i Danmark å omfatte cirka 11 %
 - Ref: Skovgaard et al., 2007

18

NTNU

Vurdering av livssituasjonen til sped- og småbarn

- Vurdering av hvordan sped- og småbarn har det:
 - Risiko- og beskyttelsesfaktorer knyttet til familien, altså ressurser og utfordringer
 - Karakteristika ved omsorgspersonene (hvordan de har levd og lever sine liv, kvaliteten i det sosialt nettverket, arbeidsevne, psykisk og sosial fungering, osv.)
 - Kvaliteten i forelder–barn-samspill
 - Barnets kompetanse/passering av milepæler og tilpasning
 - Symptomvurdering
 - Kilde: Ekspertutvalget v/Kvello nedsatt av Bufdir sin anbefaling til BLD 2012

19

NTNU

(... forts.)

- Kunnskapen om symptomer er velutviklet for barn i skolealder og voksne. Det ble nesten en blindvei da man tok fatt på nybrottsarbeidet sped- og småbarn
- Den store faren er at fagfolk – som allmennbefolkningen, antar at alvorlige årsaker skal lede til mange, alarmerende og langvarige symptomer.....
..... men under halvparten (i snitt 44 %) av noen av de mest risikoutsatte barn viste alarmerende symptomer

• Ref.: Bogat et al., 2006; Sayfan et al., 2008

20

NTNU

(... forts.)

- **Symptomvurdering hos sped- og småbarn er usikkert:**
 1. Om symptomene er biologisk eller miljømessig betinget
 2. Antall symptom – sier mer om hvor plagsomt enn hvor alvorlig årsaken er
 3. Varigheten av symptom – varer ofte kun kort tid pga. at symptomer ofte er aldersadekvat.
 1. Utviklingsfasene i første leveår: 1-3 mnd., i andre leveår: 3 mnd., i tredje leveår: 6mnd., fra fjerde til åttende leveår: årsvise sprang
 4. Intensiteten i symptom – sier mer om hvor plagsomt enn hvor alvorlig årsaken er
 5. Frekvensen av symptom – sier mer om hvor plagsomt enn hvor alvorlig årsaken er
 6. Hvor aldersadekvat symptomene er – ofte er barn rundt tre år før man ser særlig med regresjon
 7. Om symptom påvirker barnets normalutvikling
 8. Omgivelsenes håndtering av symptom – kan forsterke eller dempe dem

21

NTNU

Traume type 1 og 2

- Traumer type 1 versus Traumer type 2
 - Type 1: Enkeltstående traumer
 - Type 2: Kompleks traumatisering, Omfattende traumatisering, Vedvarende traumatisering, Utviklingstraume
 - Ref: Ford & Courtois, 2009
 - eller som kronisk traumatisering
 - Ref: van der Hart et al., 2006

22

NTNU

(... forts.)

- Prognose ved traumer type 1 er ofte god – mange er fullt restituerte i løpet av 6–9 måneder
 - Det handler noe om barnets personlighetstrekk og selve traumat, men mye om omsorgen barnet får
 - Prognosen ved traume Type 2 er verre enn for Type 1, fordi:
 - Skjer ofte tidlig i livet, altså før barnet har utviklet sentrale mestringsferdigheter slik som mentalisering, sosial kompetanse, selvbilde etc.
 - Påføres ofte av tillitspersoner
 - Varer over tid / gjentas
 - De som skal hjelpe deg har ikke bare påført deg traumat, men mange av dem har selv traume Type 2

23

NTNU

(... forts.)

- Mye av litteraturen handler om barn med traumer type 1
 - Brå endring i atferd (sover dårlig, gråter mye, blir lett sint, trygghetssøkende/klamrende, må ha mange forsikringer, snakker mye om og leker tema som har med traumat å gjøre, kan begynne å tisse på seg, snakke mer umodent enn ferdigheter tilsier, stotrer og stammer etc.)
- Barn av type traume 2 har ikke brå endringer og mange har ikke alarmerende symptomer, men beskrives som mimikkfattige, dårlig språk, svak lekekompetanse, utviklingsforsinket etc.

24

NTNU

(... forts.)

- Traumatiserte barn i førskolealder har ofte repeterende lek, gjerne med det traumatiske som innhold i den
 - Ref: Yule & Smith, 2008
- Det er med andre ord ikke alltid så tydelig hvilke typer av traume barn har gjennomlevd når de leker, f.eks. vold, død hos noen som sto dem nær, heftig samlivsbrudd mellom foreldrene, høyt konfliktnivå i familien eller seksuelle overgrep
- Like ofte som at traumatiserte små barn har repeterende lek, forekommer tap av interesse for å leke – som en del av sorgreaksjoner, tristhet og nedtrykthet med lite energi til utfoldelse og læring

25

NTNU

(... forts.)

- Ikke bare preges mange traumatiserte barn Type 1 av brå endringer i framtoning, men de snakker om, tegner, leker om det traumatiserende, og foreldrene forteller ofte ansatte i barnehage og skole om dette, i motsetning til traume Type 2
- Majoriteten av forskning på PTSD er på enkelttraumer og hos voksne
 - Ref: Brand et al., 2009; Boon et al., 2011
- ... mens risikoutsatte barn i hovedsak har komplekse traumer fra tidlig barndom av

26

NTNU

Familiestress – ny oppmerksomhet

- Familiestress har betydelig påvirkning på hvordan barn utvikler seg
 - Ref: Beauchaine, Crowell, & Hsiao, 2015; Beauchaine & McNulty, 2013; Bernet et al., 2016
- Foreldre som lever med kronisk, alvorlig stress eller som er traumatisert, profiterer svakere på tiltak / foreldreveiledning / psykoterapi enn øvrige foreldre
 - Ref: Hollon et al., 2005; Silverstein et al., 2011

27

NTNU

(... forts.)

- Stress påvirker barnets hjerneorganiske utvikling:
 - Strukturen i korteks
 - Ref: Busso et al., 2017; De Bellis et al., 1999; De Bellis et al., 2002; Busso et al., 2017; Hanson et al., 2010; Hanson et al., 2015; Herringa et al., 2013; McLaughlin et al., 2015; Morey et al., 2016; McEvens, 2012
 - Størrelsen på hjernen
 - Ref: Busso et al., 2017; Hanson et al., 2012; Holmes & Wellman, 2009
 - Arbeidsminne
 - Ref: Hanson et al., 2013
 - Kapasiteten / arbeidshastigheten og hukommelsesvolum
 - Opptil 30 % færre synapser
 - Ref: Glaser, 2000; Teicher et al., 2003
 - Generell svekkelse av Amygdala
 - Ref: Herringa et al., 2013

28

NTNU

(... forts.)

- Mange av familiene barneverntjenesten møter lever med kronisk stress
 - 3 av 4 brukere hører til de 2 laveste av i alt 9 nivå i sosioøkonomisk standard (den skala som benyttes av EU)
 - Ref: Marthinsen et al., 2013
 - Betydelig andel av barn lever i relativ fattigdom: Gjelder i alle fall 6–8 % av norske barn
 - Relativfattigdom har betydelige konsekvenser for barns utvikling
 - Ref: Miller et al., 2011; Morris et al., 2017
 - Familiestress innebærer at barn gjerne fødes før termin: 3 til 4 uker før er forholdsvis vanlig
 - Mødres stressnivå under svangerskapet påvirker fosterets utvikling
 - Foster får f.eks. samme dose stresshormoner som mor har
 - Foster bryter ned stresshormonene kortisol og adrenalin senere enn et voksent individ
 - Ref: Betts et al., 2014; Kingsbury et al., 2016

29

NTNU

Et lite steg til siden

- Parentifisering / rollebytte / rolleomkast / rolleversering/ nivåert med de voksne
1. Parentifisert av praktisk type
 2. Barn brukt som maktmiddel eller forhandler/diplomat
 3. Parentifisert av følelsesmessig type
 1. Omsorgsgivende–kjærlig
 2. Kontrollerende–straffende
 3. Kombinasjon av de to ovennevnte former for følelsesmessig type

30

NTNU

Oppsummerende

- Det er få symptomer som er alene er knyttet til omsorgssvikt, mishandling og seksuelle overgrep, men f.eks.
 - En del bruddskader
 - Seksuelt overførbare sykdommer hos små barn
 - Reaktiv tilknytningsforstyrrelse
- I hovedsak så er symptomer på eller konsekvenser av omsorgssvikt, mishandling og seksuelle overgrep lik de som kan utvikles av andre grunner

31

NTNU

(... forts.)

- Det gjelder:
 - Svekket immunforsvar
 - Ikke-ondartede somatiske smerter
 - Forringet livskvalitet
 - Lavt selvbilde
 - Økt risiko for selvmord
 - Rusmiddelmisbruk
 - Utrygg tilknytning – ofte desorganisert tilknytning
 - Angstlidelser
 - Depresjon
 - Personlighetsforstyrrelser
 - Atferdsvansker / kriminalitet
 - Utviklingsforsinkelser

32

NTNU

(... forts.)

- Det er en generasjonsoverføring i utenforskap
- Det er en generasjonsoverføring av traumer Type 2
- Det er en generasjonsoverføring i kvaliteten på barneomsorg, omsorgssvikt og mishandling inkludert

• Ref: Oversikt gitti Kvello, 2015

33

NTNU

Takk for oppmerksomheten!

E-post: oyvind.kvello@ntnu.no

